

**ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Розглянуто джерела інформації, необхідної для проведення експертного дослідження. До таких джерел віднесено постанову слідчого і ухвалу суду, об'єкти дослідження, попередні експертні висновки, джерела про методи і методики досліджень, інформаційно-довідкові обліки, нормативні акти.

Рассмотрены источники информации, необходимой для проведения экспертного исследования. К таким источникам отнесены постановления следователя и определение суда, объекты исследования, предыдущие экспертные заключения, источники о методах и методиках исследования, информационно-справочные учеты, нормативные акты.

Sources of information necessary for conducting expert research are considered. Investigator's decree and judge's determination, objects of examination, previous expert conclusions, sources about methods and methodologies of examination, informational and inquiry registration, normative acts belong to these sources.

У сфері судової експертної діяльності (далі – СЕД) інформація має свої специфічні особливості. Як відзначає О. Р. Росинська, у криміналістиці і експертизі під інформацією розуміють фактичні дані або відомості, що перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з подією злочину і характеризують спосіб його вчинення, осіб, які його вчинили, предмети злочинного посягання, знаряддя злочину тощо. Таку інформацію прийнято називати актуальною, криміналістично значущою [1, с. 163–164].

Р. С. Белкін під вихідною інформацією, що необхідна при проведенні криміналістичних експертиз, розумів відомості (повідомлення), за допомогою яких експерт орієнтується в завданні дослідження, визначає його методику і здійснює відбір необхідних засобів і методів. Вихідна інформація міститься в процесуальних і непроцесуальних джерелах [2, с. 13]. Розвиваючи дану наукову ідею, О. А. Бородіна, трактуючи термін «вихідні дані», вкладає в його зміст не тільки відомості, що містяться в матеріалах справи або в постанові про призначення експертизи, але й відомості з галузі спеціальних знань, що використовуються експертом для обґрунтування висновків [3, с. 85]. О. О. Ейсман і А. Г. Едзубов розділили всю масу відомостей, якими оперує експерт у своїй діяльності, на дві ве-

ликі групи, що суттєво розрізняються за часом надходження до експерта, способом накопичення, зберігання і багатьма іншими ознаками, і назвали ці два види інформації стратегічною і оперативною. Перший вид інформації експерт отримує, як правило, поза процесуальних форм, задовго до початку конкретного експертного дослідження і поза зв'язку з ним; оперативна інформація надходить у ході роботи над конкретною експертизою, безпосередньо тільки для неї і зазвичай у процесуальних формах [4, с. 46].

Аналіз спеціальної літератури дозволяє зробити висновок, що багато вчених-криміналістів та спеціалістів у галузі судової експертології, зокрема Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкін, С. Ф. Бичкова, Г. А. Грановський, О. М. Зінін, Н. П. Майліс, Н. І. Клименко, В. Я. Колдін, Ю. Г. Корухов, О. Р. Росинська, Т. В. Сахнова, О. Р. Шляхов, О. О. Ейсман, А. Г. Еджубов, О. М. Яковлев та ін., тією чи іншою мірою торкалися питання інформаційного забезпечення СЕД, проте джерела інформації трактувалися ними неоднозначно. Розглядаючи позицію законодавця з цього питання, можна відзначити, що в ст. 20 Закону України «Про судову експертизу» відсутня дефініція інформаційного забезпечення СЕД і не розкритий його зміст. Поза законом залишається розуміння джерел інформації, необхідної для вирішення завдань, що стоять перед експертом.

Метою статті є розгляд джерел інформації, необхідної експерту для проведення судово-експертних досліджень.

Перш за все відзначимо, що дані, необхідні для вирішення експертних завдань, можна розглядати як експертну вихідну інформацію. З урахуванням положень, окреслених у наукових підходах вітчизняних і зарубіжних учених, можемо виділити сукупність джерел вихідної експертної інформації, необхідної для забезпечення проведення експертного дослідження.

Постанова слідчого і ухвала суду про призначення судової експертизи. Указані документи є процесуальними підставами для проведення експертного дослідження і містять початкову інформацію, необхідну експерту для проведення експертизи. До цієї інформації відносяться:

- виявлені обставини, для дослідження і розуміння яких потрібні спеціальні знання, що виходять за межі юридичних знань;

- питання, поставлені перед експертом, які визначають предмет дослідження і лежать в основі вирішення ідентифікаційних, класифікаційних, діагностичних, ситуаційних завдань судової експертизи;

- перелік матеріалів, наданих у розпорядження експерта, тобто ті джерела відомостей про встановлювані факти, ті

матеріальні носії інформації, за допомогою яких експерт встановлює обставини справи, що входить у предмет доведення. У вужчому розумінні під матеріалами, що надаються експертів, маються на увазі конкретні предмети, документи, особи і т. д., що піддаються дослідженню з використанням спеціальних знань і застосуванням спеціального обладнання, методик і методів, які має у своєму розпорядженні експерт.

Аналіз інформації, що міститься в постанові слідчого і ухвалі суду, дозволяє експертів за необхідності скоректувати вид судової експертизи, що проводиться, і формулювання поставлених перед ним питань; визначити предмет і завдання судової експертизи; висунути версії щодо наданих об'єктів та їх властивостей; вибрати спеціальне обладнання, необхідне для проведення судової експертизи; визначити вид та послідовність застосування тих або інших методів і методик для вирішення завдань експертного дослідження.

Об'єкти експертного дослідження. Р. С. Белкін визначав об'єкт експертного дослідження як матеріальний об'єкт, що містить інформацію, необхідну для вирішення експертного завдання [5, с. 139]. О. М. Зінін і Н. П. Майліс говорять про те, що поняття об'єкта експертизи слід розглядати з погляду науки і практики. По відношенню до поняття науки судової експертизи, відзначають вони, об'єкт судової експертизи – це рід (вид) об'єктів, який-небудь клас, категорія предметів, що характеризуються спільними властивостями. У практичній експертній діяльності це певний конкретний предмет (предмети), що поступає на дослідження експерту [6, с. 21]. Як відзначає О. Р. Росинська, у загальній теорії судової експертизи об'єкт експертного дослідження розглядається як складна динамічна система, що складається з трьох елементів: а) матеріального носія інформації про даний факт, подію; б) джерела інформації про факт; в) механізму передання інформації від джерела до носія – іншими словами, компонентів, що відбивають і відображають механізм їх взаємодії [7, с. 36].

Об'єкти експертного дослідження мають безліч властивостей, що відображаються в ознаках, кожна з яких несе інформацію про об'єкт. Таким чином, можна сказати про те, що із комплексу інформації, що міститься в об'єкті дослідження, експерт добуває інформацію, необхідну для відповіді на питання слідчого або суду, а в ряді випадків на питання, які не були задані, але мають значення для справи. Слід погодитися із М. Г. Щербаковським, що об'єкти, які направляються на експертизу, можна розділити на дві категорії: 1) об'єкти, що мають процесуальний статус і до яких відносяться: речові докази (первинні і похідні); документи; живі особи (потерпілий, свідок,

підозрюваний, обвинувачений); зразки для експертного дослідження; матеріали кримінальної справи (протоколи слідчих дій і додатки до них – фото, схеми та ін.); 2) об'єкти, що не мають процесуального статусу: матеріальна обстановка місця події; трупи людей і їх частини; тварини, їх трупи і частини; предмети, що імовірно пов'язані зі злочином, який розслідується, але не мають статусу речових доказів [8, с. 122–123].

Попередні експертні висновки та висновки експертних досліджень. Попередніми висновками можуть бути як первинні експертизи при призначенні повторних експертиз, основні експертизи при призначенні додаткових, так і окремі експертизи різного профілю, що проводяться послідовно одна за одною і створюють так званий комплекс експертиз. На відміну від експертних висновків, що мають статус джерел доказів, висновки експертних досліджень є результатами аналізу об'єктів, проведеного на стадії порушення кримінальної справи. Висновки експертних досліджень не є джерелами доказів, однак слугують підставами для порушення кримінальної справи.

Кожне з відмічених джерел містить необхідну інформацію про об'єкти експертного дослідження, ознаки цих об'єктів; ознаки зразків для порівняльного дослідження; умови проведення аналізу та експериментів; застосоване в процесі експертного дослідження спеціальне обладнання, методи і методики; отримані результати й інші необхідні дані.

Джерела про методи і методики судово-експертних досліджень. Метод експертного дослідження є системою логічних і/або інструментальних операцій (способів, прийомів) отримання даних для вирішення питання, поставленого перед експертом [9, с. 85]. Система методів, у свою чергу, визначає впорядкованість прийомів і технічних засобів, трудових і логічних операцій, що входять до складу методики [10, с. 43]. Методика експертного дослідження, відзначають А. І. Вінберг і О. Р. Шляхов, характеризується перш за все системою (сукупністю) методів. Включені в її зміст (структуру) методи застосовуються в певній послідовності, що залежить як від поставлених завдань і етапів їх рішення, так і від умов, в яких проводиться дослідження [11, с. 90]. До цього слід додати, що методика дослідження обумовлена також і природою та станом об'єктів, наданих експерту.

Загальноприйнятною є диференціація експертних методик за ступенем спільності на два види – типові і конкретні, або окремі. Типова експертна методика – результат узагальненого досвіду вирішення типових експертних завдань. Типові методики зазвичай викладаються в методичних рекомендаціях, що готуються і видаються державними експертними устано-

вами. Для того щоб експертна методика отримала статус типової, вона повинна пройти етапи апробації і впровадження, а також затвердження відповідною науково-методичною радою [12, с. 256].

У даний час експертизи проводяться експертами різних відомств, що обумовлює певні труднощі в їх методичному забезпеченні. Розосередження публікацій про експертні методики у відомчих виданнях також утруднює ознайомлення з ними як самих експертів, так і суб'єктів СЕД – слідчих, суддів, адвокатів та інших осіб, які аналізують висновки експертів. У зв'язку з цим сьогодні особливо актуальним є питання щодо систематизації методик експертного дослідження, проведення роботи з їх паспортизації і введення в каталоги. З погляду інформаційно-методичного забезпечення СЕД, надання інформації про методики у вигляді сукупності систематизованих і структурованих даних у вказаному каталозі створює свого роду інформаційний фонд, який спрямований на оптимізацію розв'язання експертного завдання за допомогою застосування найбільш ефективною методики.

Інформаційно-довідкові обліки. Указані обліки ведуться в експертно-криміналістичній службі МВС України і є ще одним джерелом інформаційного забезпечення СЕД. Згідно з п. 1.6.2. Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертно-криміналістичної служби МВС України, інформаційно-довідкові колекції призначені для використання об'єктів, уміщених до них, під час проведення експертних досліджень [13].

Як відзначено в літературі, у практиці судової експертизи використовуються дві основні форми ведення інформаційно-довідкових фондів – натурні колекції і описові (вербальні) фонди [12, с. 377]. Натурні колекції можуть бути представлені у двох видах: колекції матеріальних об'єктів і колекції зображень цих об'єктів. Натурні колекції матеріальних об'єктів, що найчастіше зустрічаються в експертній практиці, є традиційним видом інформаційно-довідкових фондів. Описові фонди містять вербальну інформацію про об'єкти судово-експертного дослідження. Вони можуть бути документальними і експертними. В документальних фондах зосереджені відомості офіційного характеру: державні стандарти, технічні умови, преїскуранти, каталоги і т. ін. У експертних описових фондах містяться відомості про різні об'єкти, отримані в результаті їх дослідження в процесі проведення експертиз.

Матеріальними носіями в інформаційно-довідкових фондах виступають колекції натурних об'єктів, картотеки, фототеки, відеофонограми, фонотеки, альбоми, журнали, атласи, каталоги,

інформаційно-пошукові системи, зокрема на базі електронно-обчислювальної техніки, і т. п.

Згідно із вказаною вище Інструкцією об'єктами, що зосереджуються в натурних фондах, є зразки: взуття (підшов); інструментів, що використовувалися при зламуванні перешкод; частин автотранспорту (шини, фарне скло тощо); запірнопломбувальних пристроїв та пломб, замків і ключів; виробів масового виробництва; вогнепальної зброї, боеприпасів, куль та гільз зі слідами зброї; холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів; грошових знаків, бланків документів, цінних паперів, пластикових платіжних карток; зарядів вибухових речовин промислового виготовлення та їх комплектуючих, продукції народногосподарського призначення, що може бути використана для виготовлення саморобних вибухових пристроїв, саморобних запалювальних пристроїв; наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів; волокон та волокнистих матеріалів; лакофарбових матеріалів та покриттів; металів та сплавів; лікєро-горілчаної продукції; спеціальних хімічних речовин; волосся тварин. Представляється, що в колекції можуть входити й не вказані в Інструкції зразки паливно-мастильних матеріалів, паперу, тонерів, відтисків печаток і штампів та ін.

Нормативні акти, що регламентують СЕД. При здійсненні СЕД часто виникає необхідність використання керівних нормативних правових актів, нормативно-технічної документації, документів бухгалтерської звітності та іншої необхідної правової інформації. У зв'язку з цим виникає потреба впевненого орієнтування суб'єктів СЕД у масиві правової інформації, який у даний час досяг такого об'єму, що без автоматизованого пошуку джерел необхідної правової інформації важко обійтися. З метою об'єктивізації СЕД нам представляється правильним використання її суб'єктами автоматизованих пошукових систем правової інформації. Такими системами є, наприклад, електронні довідкові правові системи типу «Ліга-закон».

Вважаємо, що комплексне використання експертом цієї сукупності джерел експертної інформації дозволяє підвищити якість експертних досліджень, виключити експертні помилки, сприяє значному підвищенню ефективності судово-експертної діяльності.

Список літератури: 1. Россинская Е. Р. Криминалистика. Вопросы и ответы : учеб. пособие для вузов / Е. Р. Россинская. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 351 с. 2. Белкин Р. С. Понятие, виды и процессуальная природа исходной информации при производстве криминалистических экспертиз / Р. С. Белкин // Проблемы информационного и математического обеспечения экспертных исследований в целях решения задач судебной экспертизы : тезисы докл. на Всесоюзн. науч.-практ. конф. / ВНИИСЭ. – М. : ВНИИСЭ. 1983. – Ч. 1. – С. 11–15. 3. Бородина Е. Л. Трактовка поняття исходных данных судебной эк-

спертизы / Е. Л. Бородина // Процессуальные аспекты судебной экспертизы : сб. науч. трудов / ВНИИСЭ. – М. : ВНИИСЭ. – 1986. – С. 85–101. **4.** Эйсман А. А. Информационное обеспечение и автоматизация судебной экспертизы / А. А. Эйсман, Л. Г. Эджубов // Вопросы судебной экспертизы : сб. науч. трудов / ВНИИСЭ. – М. : ВНИИСЭ. – 1980. – Вып. 43. – С. 43–58. **5.** Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. – М. : Мегатрон XXI, 2000. – 334 с. **6.** Зинин А. М. Судебная экспертиза : учебник / А. М. Зинин, Н. П. Майлис. – М. : Право и закон ; Юрайт-Издат, 2002. – 320 с. **7.** Россинская Е. Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е. Р. Россинская. – М. : Норма, 2008. – 656 с. **8.** Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие / М. Г. Щербаковский. – Харьков : Эспада, 2005. – 544 с. **9.** Словарь основных терминов судебных экспертиз / редкол. А. Р. Шляхов. – М. : ВНИИСЭ, 1980. – 124 с. **10.** Бондарь М. Е. Функции методики исследования в экспертной деятельности / М. Е. Бондарь // Криминалистика и судебная экспертиза : межведом. науч.-метод. сб. – К. : М-во юстиции Украины, 2001. – Вып. 50. – С. 40–47. **11.** Винберг А. И. Общая характеристика методов экспертного исследования / А. И. Винберг, А. Р. Шляхов // Общее учение о методах судебной экспертизы : сб. науч. трудов. – М. : ВНИИСЭ, 1977. – Вып. 28. – С. 74–91. **12.** Основы судебной экспертизы. Ч. 1 : Общая теория : метод. пособие для экспертов, следователей и судей / А. И. Алиев, Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Л. Д. Беляева [и др.]. – М. : РФЦСЭ, 1997. – 430 с. **13.** Інструкція з організації функціонування криміналістичних об'єктів експертної служби МВС України [Електронний ресурс] : затв. наказом МВС України від 10 верес. 2009 р. № 390, зареєстр. в М-ві юстиції України 15 жовт. 2009 р. за № 963/16979. – Режим доступу: <http://www.ovu.com.ua/articles/487-ministerstvo-vnutrishnih-sprav-ukrayini/publisher>.

Надійшла до редколегії 26.05.2010